

Багданчук Міхаіл Уладзіміравіч,
курсант 1 курса
Агароднік Кірыл Вячаслававіч,
студэнт 2 курса
Навуковы кіраўнік Савік С. А.,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт
Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

ЗНІШЧЭННЕ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА Ё ГОДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

Анотацыя. У артыкуле разглядаецца пытанне генацыда беларускага народа ё годы Вялікай Айчыннай вайны, злачынства нямецкіх захопнікаў і судовыя працэсы над карнікамі Беларусі.

Ключавыя словы: Вялікая Айчынная вайна, генацыд беларускага народа, ваенныя злачынцы.

Увядзенне. Праблема генацыду беларускага народа ё перыяд Вялікай Айчыннай вайны захоўвае сваю актуальнасць у сувязі з каласальнымі чалавечымі стратамі, панесенымі ё выніку процідзеяння фашысцкай агрэсіі. Паводле афіцыйных дадзеных Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь, у ходзе вайны загінуў кожны трэці жыхар рэспублікі. У цяперашні час у краіне актыўна вядуцца следчыя дзеянні і судовыя працэсы па ўсталяванні фактаў генацыду і асуджэнні ваенных злачынцаў. Паказальным у гэтых адносінах з'яўляецца прысуд Вярхоўнага Суда ад 20 лістапада бягучага года ё дачыненні да карніка Ермольчыка, прызнанага вінаватым у генацыдзе (арт.127 КК), што служыць аднаўленню гістарычнай справядлівасці нават праз дзесяцігоддзі [1]. Дадзеная дзейнасць адлюстроўвае мэтанакіраваную дзяржаўную палітыку, накіраваную на захаванне памяці аб ахвярах вайны.

Асноўная частка. Палітыка нямецка-фашысцкіх акупантаў на захопленых землях была заснавана на чалавеканенавіснай ідэалогіі і прадугледжвала правядзенне генацыду – сістэматычнага знішчэння груп насельніцтва па палітычных, расавых і нацыянальных прыкметах. На тэрыторыі Беларусі пад удар трапілі камуністы, яўрэі, цыганы, а таксама шырочкія слаі грамадзянскага насельніцтва, якія масава адпраўляліся на прымусовыя работы ё Германію.

Для эфектыўнага кіравання акупаванымі тэрыторыямі быў усталяваны новы адміністрацыйна-тэрытарыяльны парадак. Цэнтральныя вобласці кантраляваліся рэйхскамісарыятам «Остланд», паўднёвыя – рэйхскамісарыятам «Украіна», усходнія – адносіліся да тылавога раена групы армій «Цэнтр», а заходнія – да акругі Беласток.

За гады акупацыі захопнікамі і іх паслугачамі было праведзена звыш 187 буйных карных аперацый, падчас якіх цалкам знішчана больш за 11 тысяч населеных пунктаў [2]. Сімвалічным увасабленнем гэтай трагедыі доўгі час служыла Хатынь, спаленая разам з жыхарамі. Аднак у сучасны перыяд сталі шырока вядомыя маштабы трагедыі ў весцы Ала, дзе ў студзені 1944 года было знішчана каля 1758 мірных грамадзян, у тым ліку 950 дзяцей. Па колькасці ахвяр гэтая расправа пераўзыходзіць Хатынь у 12 разоў, і сёння мемарыяльны комплекс «Ола» разам з Хатынню стаў новым сімвалам памяці і смутку [3].

Акупацыйны рэжым падтрымліваўся калабарацыяністамі, у ліку якіх былі фармаванні беларускага корпуса самаабароны, паліцэйскія падраздзяленні і батальёны СД.

Жахлівыя злачынствы знайшлі свае ўвасабленне ў стварэнні сеткі канцлагаў, лагераў смерці і працоўных лагераў. Найбуйнейшым на тэрыторыі БССР з'яўляўся Малы Трасцянец. Калі раней лічылася, што там было знішчана 206,5 тысяч чалавек, то ў 2025 годзе Генеральная пракуратура ўстанавіла, што колькасць ахвяр складае не менш за 546 тысяч чалавек [4].

Знакавым месцам знішчэння яўрэйскага насельніцтва стала Мінскае гета, праз якое прайшло каля 80 тысяч чалавек. Аб жорсткасці акупантаў сведчаць словы былой вязніцы Фрыды Рэйзман: «людзей забівалі проста так, часам дзеля забавы. Стралялі падчас пагромаў у любога без разбору: старога, жанчыну, дзіця».

Асаблівай бесчалавечнасцю адрозніваліся злачынствы супраць дзяцей, што дэманструе прыклад лагера ў Чырвоным Беразе, які служыў пунктам збору дзяцей для плота крыві для патрэб нямецкай арміі, а таксама для наступнай адпраўкі на прымусовыя работы.

Беларусь панесла катастрафічныя страты: было знішчана больш за 3 мільёны грамадзян і ваеннапалонных, разбурана каля 11700 весак, 216 з якіх падзялілі лес Хатыні. Каласальная шкода была нанесена эканоміцы: знішчана або разрабавана звыш 10 тысяч прамысловых прадпрыемстваў, 96 % энергетычных магутнасцяў, 10 тысяч калгасаў, 92 саўгаса і 316 машынна-трактарных станцый. Разбурэнне транспартнай інфраструктуры сур'езна абцяжарыла як забеспячэнне фронту, так і пасляваеннае аднаўленне. Незаменнымі сталі культурныя страты, уключаючы страту крыжа Ефрасінні Полацкай і калекцыі слуцкіх паясоў. Сумарны матэрыяльны ўрон ацэньваецца ў 75 мільярдаў рублёў у цэнах 1941 года, адкінуўшы краіну ў сваім развіцці на ўзровень 1913 года [5].

Захаванне гістарычнай памяці аб ахвярах генацыду з'яўляецца найважнейшым напрамкам дзяржаўнай палітыкі Рэспублікі Беларусь, што спрыяе патрыятычнаму выхаванню, кансалідацыі грамадства і недапушчэнню паўтарэння трагедыі у будучыні [6].

У гэтых мэтах у краіне ствараюцца мемарыяльныя комплексы, музеі і памятныя знакі. У 1969 годзе на месцы спаленай Хатыні быў адкрыты мемарыял, архітэктура якога паўтарае планіроўку знішчанай вескі і ўключае «могілкі весак» – сімвал калектыўнай трагедыі.

Яшчэ адным значным аб'ектам з'яўляецца мемарыял у Чырвоным Беразе, выкананы ў выглядзе «плошчы Сонца» і «мертвага класа» з 21 пустой партай, які апавядае пра лес дзяцей-ахвяр нацызму. У 2024 годзе ў Гродне была ўстаноўлена мемарыяльная дошка ў памяць аб ахвярах мясцовай турмы.

Акрамя стварэння памятных месцаў, вядзецца актыўная выхаваўчая работа: праводзяцца Ваенна-гістарычныя рэканструкцыі, мітынгі-рэквіемы, рэспубліканскія акцыі «хвіліна маўчання» і «Свечка памяці», тэматычныя экскурсіі і праграмы.

Заклучэнне. Як падкрэсліваў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Рыгоравіч Лукашэнка, – «Няма больш высакароднай місіі, чым захаванне гістарычнай памяці ў імя светлай будучыні». Акрамя таго, ён адзначаў. – «Хай нашчадкі нацыстаў нават не мараць, што, калі сыдуць апошнія сведкі генацыду беларускага і іншых народаў, з імі сыдзе гістарычная праўда. Мы будзем гэтую тэму падымаць на самы высокі міжнародны ўзровень, каб яны памяталі і не забывалі».

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Верховный Суд Республики Беларусь признал карателя Ермольчика виновным в геноциде // РАПСИ. – 2025. – 20 нояб. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.rapsinews.ru/international_news/20251120/311356381.html. – Дата доступа: 27.11.2025.
2. Геноцид белорусского народа. Карательные операции. – Ч. 1 / Ген. прокуратура Респ. Беларусь. – Минск : [б. и.], 2024. – 256 с.
3. Геноцид белорусского народа. Лагеря смерти = Genocide of the Belarusian people. Death camps : информационно-аналитические материалы и документы / Генеральная прокуратура Республики Беларусь ; под общ. ред. А. И. Шведа. – Минск : Беларусь, 2023. – 335 с. : ил.
4. Тростенец. Трагедия народов Европы : научно-популярное издание / Белорус. гос. музей истории Великой Отечеств. войны. – Минск : Беларуская навука, 2018. – 208 с.
5. Генеральная прокуратура Республики Беларусь. Результаты расследования уголовного дела по факту геноцида населения Беларуси во время Великой Отечественной войны и послевоенный период [Электронный ресурс] // Официальный сайт прокуратуры Цэнтральнага раёна г. Мінска. – 2022. – Режим доступа: <https://centr.minsk.gov.by/sfery-deyatelnosti/zakonnost-i-pravoporyadok/pravookhranitelnye-organy/prokuratura-tsentralnogo-rajon....> – Дата доступа: 27.11.2025.
6. Беларусь, 1941–1945. Подвиг. Трагедия. Память: в 2 кн. / Национальная академия наук Беларуси, Институт истории ; [редколлегия: А. А. Коваленя (председатель) и др.]. – Минск : Беларуская навука, 2010. – Кн. 1 . – 2010. – 478, [2] с. Кн. 2. – 2010. – 356, [2] с.